

104 Jeruzalemvaarders (1404-1560) verzameld
door wapenheraut Cornelis Gailliard a^o 1548-
1560

INLEIDING

In de 13de eeuw hadden de minderbroeders (franciscanen) van de paus het beheer en de verzorging van de heilige plaatsen in Palestina toegewezen gekregen. Toen Akko in 1291 viel, verlieten zij en de Westerse ridders Palestina en trokken ze zich terug op de eilanden Rhodos, Kreta en Cyprus. In 1333 konden de franciscanen zich al opnieuw in Palestina vestigen. Niet alleen voor de Genuezen en Venetianen, maar ook voor de Turken waren pelgrims een dankbaar, contant betalend cliënteel. In de periode 1400-1550 groeiden de bedevaarten uit tot een bestendige en georganiseerde vorm van religieus toerisme naar Jeruzalem en de Sinaïberg: in de lente wachtten in Venetië twee galeien de pelgrims op voor de afvaart en verder over land werden zij begeleid door Saraceense gidsen. Een dergelijke reis was niet zonder gevaren; op de heen- of op de terugweg liet meer dan één pelgrim het leven, maar voor wie behouden terugkeerde, was het een grote eer.¹

Sommige reizigers hebben een schriftelijk verslag van hun avontuurlijke reis nagelaten, dat dan door reizigers in spe, als ze er de hand op konden leggen, gretig als voorbereiding werd gelezen.²

- 1 Zie ook: J. VAN HERWAARDEN, *Between Saint James and Erasmus. Studies in late-medieval religious life: devotion and pilgrimage in the Netherlands* (Studies in Medieval and Reformation Thought, 97), Leiden-Boston, 2003; J. VAN HERWAARDEN, P.T. VAN DE LAAR, P. J. MARGRY en C. SANTING, *Een profane pilgrimage naar de Middeleeuwen*, Hilversum, 2005, Hoofdstuk 2: 'Geloof en geloofsuitingen in de Late Middeleeuwen in de Nederlanden: Jeruzalembedevaarten, lijdensdevotie en kruiswegverering' (herwerking van gelijknamig artikel in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 98 (1983), p. 400-429).
- 2 Voor Vlaanderen: het itinerarium van Anselmus Adornes (1470), ingekorte Dietse vertaling in 1491; voor Brabant: Jan van Berchem (1494); voor Henegouwen: George Languerrand (1485).

Detail van de kaart van Palestina met zicht op Jeruzalem in de reisgids van B. VON BREYDENBACH, *Peregrinatio in Terram Sanctam*, Mainz, 1486, in hout gesneden door de Nederlander Erhard Reuwich, die hem vergezelde en ter plaatse in 1483 schetsen maakte. Links herkent men de Rotskoepelmoskee (hier nog steeds ‘Tempel van Salomon’ genoemd), met rechtsboven daarvan het Heilig Graf en tussen beide het ‘hospitaal’ waar de pelgrims verbleven.

Al in 1486 werd een dergelijke reisgids in druk uitgegeven.³ In Vlaanderen stelde de Brugse priester Rombout de Doppere (†1501) in 1491 een handschrift samen dat een Diets ‘vademecum’ moest zijn voor de pelgrim naar Rome en Jeruzalem, gebaseerd op het dagboek en het itinerarium van Anselmus Adornes en aangevuld met informatie ontleend aan andere bronnen. Het reisverhaal van ridder Joos van Gistel naar de heilige plaatsen en een groot deel van de Arabische wereld (van eind 1481 tot halfweg 1485) verscheen in druk in 1563, 1567 en 1572.⁴ Ook ridder Jan Tacoen, wonend te

3 B. VON BREYDENBACH, *Peregrinatio in Terram Sanctam*, Mainz, 1486 (Latijnse en Duitse uitgave), Nederlandse vertaling in 1488. Zijn reis vond plaats in de jaren 1483-1484 en werd dus al twee jaar daarna te boek gesteld.

4 AMBROSIUS ZEEBOUT, *Tvoyage van Mher Joos van Ghistele*, Gent: Hendrik van der Keere, 1567 was een bestseller: een tweede druk door dezelfde uitgever verscheen te Gent in 1563, gevolgd door nog een uitgave door de weduwe van Gheeraert van Salenson, gedrukt te Antwerpen bij Aegidius vanden Rade in 1572. Daarna geraakte het in de vergetelheid om pas in 1836 herontdekt te worden. Toch was nog

Komen of op zijn kasteel te Zillebeke, stelde een verslag van zijn Jeruzalemvaart van 1513-14 in het Diets op (alleen een Franse vertaling bleef bewaard).⁵

Edelen konden nog een extra aandenken aan hun reis meebrengen. In 1336 werd voor het eerst een ridder die naar Jeruzalem was gereisd ook tot 'ridder van het Heilig Graf' geslagen. Een bepaald ceremonieel werd hierbij gevolgd. Enkel ridders konden anderen tot ridder slaan, maar later kon ook de gardiaan van het Jeruzalemse Sionklooster de ridderslag toedienen. Om tot ridder te kunnen geslagen worden, moest men wel al tot de adel behoren en dit ook voorafgaandelijk kunnen bewijzen met een kwartierstaat. Op den duur konden echter ook mannen van niet-adellijke afkomst het heiliggrafridderschap verwerven: geld kon immers weleens doen afwijken van het principe van vier adellijke kwartieren ...⁶ De Jeruzalemridders hadden het recht het Jeruzalemkruis in hun wapen te voeren.⁷ Een bezoek aan het Sint-Katharinaklooster (in het centrum van de zuidelijke Sinaïwoestijn) gaf daarenboven de ridder het recht ook een Katharinawiel (met degen door de naaf) in zijn wapen op te nemen. Soms, maar lang niet altijd, werd een dergelijk ridderschap ook vermeld in het grafschrift.⁸

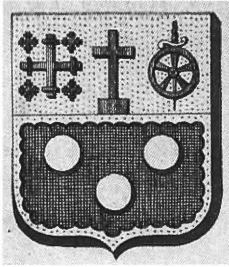
het 162 jaar wachten vooraleer opnieuw een volledige uitgave in druk verscheen: AMBROSIUS ZEEBOUT, *Tvoyage van Mher Joos van Ghistele*, R.J.G.A.A. GASPAR (ed.), Hilversum, 1998 (426 jaar na de laatste druk ...).

5 A. VIAENE, *Vlaamse pelgrimstochten*, Brugge, 1982, p. 198-200 en 245-250.

6 J. VAN HERWAARDEN e.a., *Een profane pelgrimage*, p. 49.

7 Over de heraldiek van het Jeruzalemkruis, zie ook: W. VAN HAM, 'Het Jeruzalemkruis, een bijzonder embleem', in: *Heraldicum Disputationes*, 12 (2007), p. 37-46, 97-108, 13 (2008), p. 65- 80 (p. 69-71 over het ridderschap van het Heilig Graf voor adellijke pelgrims), 14 (2009), p. 14-22, 51-61.

8 Ook de Antwerpse kapitein Dierick van Paesschen die met zijn schip 'Salvator' drie pelgrimsreizen over zee naar het Heilig Land had georganiseerd (1511-12, 1514-15 en 1518-19, van Antwerpen over Santiago de Compostella en Rome naar Jaffa in Palestina) vermeldde zijn Jeruzalemvaart in zijn grafschrift uit 1526. Op de steen liet hij zowaar een wapen plaatsen met daarin een Jeruzalemkruis ... In 1515 was zijn schip al vereeuwigd op de houtsnede 'Antverpia Mercatorum Emporum' (een zicht op de Antwerpse rede) met toelichting: *Dits schip dat van Jherusalem comt*. Zie D. COUTEREELS, 'Dits schip dat van Jherusalem comt', in: *Heraldicum Disputationes*, 12 (2007), p. 121-124.

De Bruggeling Cornelis Gailliard⁹ (° ca. 1520, †1563) had in 1547 ook het Heilig Land en het Sinaïklooster bezocht. Hij was eerder al tot ridder geslagen door keizer Karel V. Teruggekeerd van zijn reizen, werd hij aangesteld tot wapenheraut van Vlaanderen. In het wapenschild op zijn grafmonument zien we beide symbolen in een schild-

hoofd boven zijn eigenlijke familiewapen (*in sabel drie penningen van zilver en een uitgeschulpte zoom van goud*): een kruis tussen een Jeruzalemkruis (Heilig Graf) en een Sint-Katharinawiel met zwaard door de naaf. Cornelis Gailliard liet diverse handschriften na, waarvan – van de bewaarde – de meeste thans in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel zijn, in de afdeling Handschriften.¹⁰ Een van zijn aantekenboeken bevindt zich echter te Parijs in de Bibliothèque nationale de France, waar we het ontdekten.¹¹ We troffen er onder andere een lijst van 104 Brugse Jeruzalemvaarders in aan.¹²

DE LIJST

Cornelis Gailliard begon, zoals aangegeven werd in de titel, zijn lijst in 1548, dus kort nadat hij zelf zijn Jeruzalemreis had ondernomen. Dat zal dus wel de aanleiding geweest zijn tot zijn opspo-

- 9 Biografie in: C. GAILLIARD, *Le Blason des Armes. L'ancienne Noblesse de la très-haute, très-noble et très-puissante Contée de Flandres avecques leurs armes blasonnez*, J. VAN MALDERGHEM (ed.), Brussel, 1866.
- 10 C. GAILLARD, *Le Blason des Armes*, bevat ook een gedetailleerd overzicht van de inhoud van een zestal van zijn handschriften in de algemene verzameling van de Koninklijke Bibliotheek Brussel en één in het Fonds Goethals (ook aldaar bewaard), naast de vermelding van enkele in privébezit (toen bij baron de Croeser de Ten Berge op het kasteel Ten Berge in Koolkerke) en de vermelding dat in juni 1862 te Londen een groot aantal genealogieën en enkele handschriften van de hand van Cornelis werden geveild. In maart 1997 werd op de veiling H. Godts, Brussel, door de Koninklijke Bibliotheek Brussel, afdeling Handschriften, een ander heraldisch handschrift van Cornelis Gailliard aangekocht: *La ancienne noblesse du contee de Flandres avecques leurs armes painctes ...*
- 11 PARIJS, *Bibliothèque nationale de France*, Ms. néerlandais, nr. 75: *Antiquiteyten Sepulturen Annotatiën en (de) genealogieën van Vlaenderen gheschreven anno 1540 et post door mijn heer Corn. Gaillaert Ridder*.
- 12 De doorstreepten zijn niet meegeteld in het aantal '104', evenmin als het dubbel voorkomen van ridder van Halewijn, heer van Nieuwerleedt, op f° 44^v en 45. Zijn voor drie geteld: de drie gebroeders de Visch en voor twee wanneer een echtgenote haar man vergezeld.

ren van anderen die hem hierin waren voorgegaan. De lijst begint met vermeldingen uit de 15de eeuw in chronologische volgorde, maar door de vele aanvullingen voor de 16de eeuw is zij al gauw niet chronologisch meer. Het is geen lijst die in één keer werd neergeschreven, maar zij werd bijgewerkt naarmate nieuwe gegevens gevonden werden. Daarop wijzen de soms tussengeprangde zinnen in een heel klein geschrift, nadere specificaties die boven de regel geschreven zijn of in kleiner geschrift een bestaande regel aanvullen, of net in een groter (wanneer ruim plaats beschikbaar was) maar slordiger geschrift. Dit aanvullen ging nog door tot 1558 met drie namen en nog één overlijdensvermelding voor het jaar 1560.¹³ Zijn lijst betreft in hoofdzaak personen uit Brugge of omstreken, maar soms ook uit andere delen van Vlaanderen.

LIJST VAN BRUGSE JERUZALEMVAARDERS VERZAMELD DOOR
CORNELIS GAILLIARD TUSSEN 1548 EN 1560

A. ORIGINEEL.

Bibliothèque nationale de France, Ms. néerlandais, nr. 75 (microfilm 6912), f° 43^r-f° 45^v. Papieren cahier¹⁴ van 72 folio's in 16de-eeuws geschrift. Oude nummering 1-65.¹⁵ De eerste vijf folio's zijn later toegevoegd.¹⁶ Op f° 4 een 19de-eeuwse aantekening: *Ce livre est escript par messire Cornille Gailliaerd Roij d'armes 1555*. Daaronder een opgekleefd stukje perkament met in 18de-eeuws geschrift: *Antiquiteyten Sepulturen Annotatien en(de) genealogieen vam Vlaenderen gheschreven anno 1540 et post door mijn heer Corn. Gaillaert Ridder*. Op f° 3 een samentrekking van beide titels.

13 Zie f° 45^r.

14 Formaat: gezien het enkel op microfilm raadpleegbaar was, konden we enkel de verhouding van breedte en hoogte vaststellen: 7 op 10. De beschrijving in: G. HUET, *Catalogue des manuscrits néerlandais de la Bibliothèque nationale*, Parijs, 1886, p. 56 is manifest verkeerd: *280 sur 290 millim.* (mogelijk moet '290', '190' zijn).

15 De oude nummering bevat tweemaal een folionummer 4 en een folio zonder nummer voor folionummer 25. De microfilm werd onoplettend aangemaakt: de pagina's (nieuwe nummering) 26^r, 27^r, 28^r, 29^r, 31^v en 32^r werden tweemaal gefotografeerd.

16 Het betreft f° 5^r-5^v: *Généalogie des seigneurs d'Avesnes en Haynau depuis environ lan de nostre s(eigneu)r mil*. De eraanvoafgaande folio's bevatten titels voor dit handschrift of zijn blanco.

Vergelijking van het geschrift met KBR, Hss 7809-10, dat zeker van Cornelis Gailliard is (zijn gedateerde handtekening komt daar minstens vijf maal in voor) toont een volledig overeenstemmend geschrift. Tweemaal wordt een tijdstip aangegeven waarop een aantekening gebeurde: *nu 1555* (f° 71^r en 72^r). Het meest recente jaartal in het hele handschrift is 1560 (f° 45^r). De taal is bijna overal het Vlaams.¹⁷ De auteur vermeldt zichzelf op f° 45^r als *Cornelis Gheilliaerd*.

Een andere (17de-eeuwse?) hand heeft doorheen het hele handschrift jaartallen en familienamen aangebracht in de linkermarge.¹⁸

Van de lijst der Jeruzalemvaarders werden de herhalingen in de linkermarge van jaartallen en familienamen niet getranscribeerd, maar wel de soms voorkomende andere commentaren door die hand. Onderstrepingen en doorstrepingen in het origineel werden behouden in de transcriptie. De volgnummers werden door ons toegevoegd.

f° 43^r

van Jheruzalem

Dit naervolghende zijn alle die ghuene van Brugghe ende van daeromtrent die dat helich landt van Jheruzalem versocht hebben daer als nu 1548 memorie of es

1. mer Jacob Breydel ruddere van Jheruzalem ende Sinte Catheline de monte Synaij, staerf 1404 op den 18^e dach van (19) lauwe
2. Loijs Marcelare 1406
3. dheer Jan de Hondt ser Jans zuene 1406

17 Uitzonderingen: f° 5^r-5^v: de genealogie Avesnes, f° 50^v-51^r: transcriptie van een akte, f° 56^r-60^r: *Huut de cronique van Vranckrijc*, f° 68^r-69^v: *Hors la cronicque de Hainau*. In de stukken met de titels *Bastards de Fland(res) ende Bourgogne* (f° 50^r) en *Genealogie de b(astards) de Flandres* (f° 52^r-53^r), is de tekst toch in het Vlaams.

18 Op f° 30^r staan die namen in de marge steeds ongeveer drie regels hoger dan waar ze in de tekst staan.

19 C. Gailliard schreef hier per vergissing tweemaal het woordje 'van'.

4. broeder Adriaen Jacop ⁽²⁰⁾
5. mer Matheus van Schathille 1407
6. Jan Bedths was vier reysen ter helighen lande ⁽²¹⁾
7. mer Olyvyer van Vlienderbeke rudder heer van Vlienderbeke, Nieuwenhove *ende* Albeke staerf int wedercommen van des helych landts 1429
8. broeder Lucas Mance *frere-mineur* hadde gheweest ses reysen ten helighen lande van Jherusalem *ende* licht in Freren ⁽²²⁾ begraven in den *ommeganc* te Brugghe *ende* hij staerf 1477 op den xxvii^e in juniij
9. Jan van Heede starf 1452
10. mer Colaerdt de Fevere staerf te Jheruzalem 14 *ende* 30 ofte 40
11. Phelips van Tyloyrn Lucx zuene 1465
12. Jan Breydel ruddre 1483 fs mer Jacop

f° 43^v

13. mer Jan de Baenst ruddre heere van Sint Jooris Beernem *ende* Walsche was drie reysen te Jerusalem *ende* was Synte Catheline monte Synay *ende* hij staerf 1484 op den xvii dach van maerte
14. monseigneur Josse de Lalaing *chevalier* faict a Jheruzalem et de la . . . en dor ⁽²³⁾ baron de Lalaing *seigneur* de Montigny, de Antes, Donkrave et de Sardeghe, obiit 1485 op den v^e .. Lalaing: ledit messire Josse fut par deux fois *bourgmastre* de la commune du Franc ⁽²⁴⁾
15. metten Pietere vander Moere priestre Lucas zuene 1489 op den 29^e dach van desembre
16. mer Lambrecht vanden Walle Jans zuene ruddre 1489
17. mer Jan Diercoop ruddre 1495
18. mer Pietre van Ryemserode 1498

20 Geen jaartal vermeld.

21 Geen jaartal vermeld.

22 Allicht wordt bedoeld: de *Frere-mineuren* of minderbroederskerk.

23 Onontcijferbaar.

24 Marginale nota van dezelfde hand als deze die bij alle anderen het jaartal en de familienaam overschreef in de marge.

19. mer Lodewyc van Rokeghem heere vander Donck raedt ende camerlync obit 1480 xxx^e . . .
20. Jan van Wulfsberghe fs ser Joos 1499
21. mer Colaerdt van Moerkerke ruddre heer van Merchem 1453 v in octobre
22. heer Adriaen van Bonem priester ⁽²⁵⁾
23. mer Adriaen Vilayn ruddre heere van St.-Jans ten Steene Lykerke, St.-Amans, Baesrode 1470
24. mer Anselmus Adornes ruddre heere van Corthuit Pieters zuene 1482 op den xxiiiije in lauwe
25. mer Hendryc van Meryadec staerf te Jheruzalem 1478 den xje in apryl
26. Loys de Baenst ruddre fs Loijs 1496 den 5 juillet
- 27-29. mer Jacop, mer Anthuenis ende mer Ricquaert de Visch ghebroeders ende rudders waren te samen ⁽²⁶⁾
30. Anthuenys Scinkel ruddre 150. ⁽²⁷⁾
31. Jan Adournes priestre heere van Ronsele ⁽²⁸⁾
32. mer Jan de Vleschauwere ruddre 1482 den 27 in desembre Vleschauwere light S. Salvators ende beghifte de capelle van Onse V. van Loo
33. Adriaen de Donckere 1514 ⁽²⁹⁾

f° 44^r

34. Jan Laureins fs Bauduyn 1505
35. mer Joos de Baenst ruddre heere van Melysant ende van Gapinghes 1502 raedt des keyzers Maximilaen iij in april
36. Jacop Pol 1512
- 37-38. mer Willem Booem 1504 met zijn wijf
39. mer Hellijn van Steelandt ruddre 15.. ⁽³⁰⁾
40. Jan Pienojt ⁽³¹⁾

25 Geen jaartal vermeld.

26 Geen jaartal vermeld.

27 In het jaartal ontbreekt het vierde cijfer.

28 Geen jaartal vermeld.

29 Merk op dat er ook onder nr. 68 nog een 'Adriaen de Donckere' voorkomt, daar geciteerd bij het jaar 1522.

30 Jaartal niet verder aangevuld.

31 Geen jaartal vermeld.

41. mer Jan de Baenst ruddre heere van Lembeke 1516 op den xxiiije dach van octobre
42. mester Nyclus Breydel priester ende canonic van Sinten Donaes die staerf 1522 op den xiije in januarius
43. mijn heere, mer Guy van Blasvelt 1522
44. broeder Jan Bogaerdt vanden Cotletten ⁽³²⁾ 1516 iij in maerte
45. Steven Bardt fs Jans 1532 op den 28 in april
46. broeder Jaspar de Harlay pater van Synte Clare 1533 op Jhesus avent
47. mer Colardt de Harlay ruddre heere van ... ⁽³³⁾
48. Willem Platman prochipape van Synte Baefs buten Brugghe ⁽³⁴⁾
49. vader Gheleyn Plasman ⁽³⁵⁾ priester minnebroeder 1522
50. vader Adriaen Blanckaerdt priester minnebroeder 1522
51. broeder Robrecht Lippins priester 1552 ⁽³⁶⁾

f° 44^v

52. broeder Aernoudt van Duffele priestre ende minnebroeder 1537
53. Laurens Roeberechts 1541 xxij in hoeymaent
54. mester Claeys de Florenge doctor in de medecijnen 1522
55. Jacop van Bassevelde ⁽³⁷⁾
56. Pieter van Ryemslede 1522
57. Guillaume Kynguet 1522
58. Nicasius Libersaerdt ⁽³⁸⁾
59. Joos Tweeschellync ⁽³⁹⁾
60. Joos van Leke 1522

32 Colettinen?

33 De naam van de heerlijkheid is niet ingevuld. Geen jaartal vermeld.

34 Geen jaartal vermeld.

35 Vermoedelijk bedoelt Gailliard: 'Platman'.

36 Vermoedelijk fout van Gailliard voor 1522, want deze persoon komt ook als broeder en priester voor in de oorkonde van 28 maart 1523 betreffende de Brugse Jeruzalembroederschap in het Stadsarchief Brugge.

37 Geen jaartal vermeld.

38 Geen jaartal vermeld.

39 Geen jaartal vermeld.

61. Joos van Meloen 1522
62. Jan Provoost 1522
63. Pieter de Hane 1522
64. mer Antheunis de Hames ruddre heere van Bitemcourt
1548
65. Baltijn de Hamme 1522
66. Nouwel vander Weerde ⁽⁴⁰⁾
67. Corijn Aernoudts gheseyt ... ⁽⁴¹⁾ 1522
68. Adriaen de Donckere 1522 ⁽⁴²⁾
69. Christiaen Gavelose 1549
70. Joos van Leeke ⁽⁴³⁾
71. mer Rolandt de Baenst ruddre fs Anthuenis te Ghendt ⁽⁴⁴⁾
72. mer Anthuenis de Baenst ruddre fs Jans te Ghendt 1552
73. mer heere van Pamele obit 1554
Joos van Jonyn ⁽⁴⁵⁾
74. mijn heere van Weyle ⁽⁴⁶⁾
75. mer ... ⁽⁴⁷⁾ van Halewijn ... heere van Nieuleedt ⁽⁴⁸⁾
76. Gaspar Gannet obit 1552
77. Jan Hendrycx ⁽⁴⁹⁾
78. Herreman Janssuus obit 1552
79. Gillis de Wulf obyt 1553
80. Lauwers Paenwaardt obyt 1557 de latsten dach van ougust
ende dede zijn voiaege 1546

f° 45^r

81. Francois Pendele staerf 1552 *ende dede zijn voiage* 1547

40 Geen jaartal vermeld.

41 Onleesbaar.

42 Merk op dat er reeds onder nr. 33 een 'Adriaen de Donckere' voorkomt met jaartal 1514.

43 Geen jaartal vermeld. Merk op dat er reeds onder nr. 60 een 'Joos van Leke' voorkomt.

44 Geen jaartal vermeld.

45 Nota boven de tekstregel toegevoegd en vermoedelijk door zijn eigen hand.

46 Geen jaartal vermeld.

47 Niet ingevuld.

48 Is dit dezelfde persoon als op f° 45, nr. 95bis en 95ter: *mijn heere van Nieuwerlede / mer ... van Halewin, rudder?*

49 Geen jaartal vermeld.

82. Cornelis Gheilliaerd dede zijn voiaege 1547 ruddre
83. Trystram Verhalle obit 1553
84. mer Pietre Coene obit 1553
85. Jan Olyviers was ten helighen lande 1525 *ende* staerf 1557 den xixe dach van ougst
86. Jan Roels ⁽⁵⁰⁾
- (86bis.) broeder Olyvier den ... Augustyn ⁽⁵¹⁾
87. broeder Wyllem de Baviere ruddre superiuer vanden Augustijnen in Brugghe obit 1560 den 18^e hoeymant
88. Jan Wadde ⁽⁵²⁾
- (88bis.) Cornelys Pendels ⁽⁵³⁾
89. Mer Joos de Kernoy ruddre schepen 's lans vanden Vrijen ⁽⁵⁴⁾
- 90-91. Petronelle vander Mandre twijf van Fransois Pendle dede haer voyage met haer man 1540 *ende* zou staerf vander aesbeheeden ⁽⁵⁵⁾ 1557 op den 15^e novembre
92. Dieryc van Schoere ⁽⁵⁶⁾
93. mer Phelyps Balde obyt 1557 in septembre *ende* dede zijn reyse 1547, hij was bailliu van Loie ⁽⁵⁷⁾ bij Dixmude
94. Pietre Carion dede zijn voyaege 1554 *ende* staerf 1557 den v^e in septembre
95. Galliaen 1534
- (95bis.) mijn heere van Niewerleedt ⁽⁵⁸⁾
- (95ter.) mer ⁽⁵⁹⁾ van Halewin ruddre ⁽⁶⁰⁾
96. Erasmus Paradis ⁽⁶¹⁾
97. Jan vanden Eecke 1535

50 Geen jaartal vermeld.

51 Geen jaartal vermeld.

52 Geen jaartal vermeld.

53 Geen jaartal vermeld.

54 Geen jaartal vermeld.

55 Onontcijferbaar.

56 Geen jaartal vermeld.

57 Is dit het stadje Lo?

58 Geen jaartal vermeld.

59 Niet ingevuld.

60 Geen jaartal vermeld. Zijn deze twee dezelfde persoon als f° 44', nr. 75: *mer ... van Halewijn ... heere van Nieuleedt?*

61 Geen jaartal vermeld.

98. Jan van Dycke ⁽⁶²⁾
 99. mer Fransois de Leen ruddre fs mer Anthuenis *obit* 1558
 100. mer Joos de Brune obyt 1484
 101. Adolf de Porc ⁽⁶³⁾
 102. Loys Vindergoet die bleef int wederomme commen
 te Constantynopel *ende* licht begraven inde w... van
 Constantinople 1558
 103. Pietre ... ⁽⁶⁴⁾ staerf te Cuelen int wederomme commen van
 Jheruzalem 1554
 104. Nowel ... ⁽⁶⁵⁾ staerf op de ... int wederome commen van
 Jheruzalem 1558

f° 45^v

(104*bis*.) Colaerdt de Fevere hadde ghetraudt mejoncvrauwe Margriete Bladelync fa mer Pietre fondateur *ende* heere van Middelburch in Vlandre. *Ende* zij hadden te samen Margriete de Fevre die ghetraudt hadde mer Jan de Baenst ruddre heere van Synt Jooris *ende* Beernem, die drie reijsen ten helighen lande gheweest hadde. Daer of dat kynderen quamen die ghij in de boem van de Baenst vinden zult. *Ende* joncvrauwe Elysabet de Fevre fa Colardt *ende* van Margriete Bladelync *voorseid* hadde ghetraudt Joos van Varsenare, daer zou bij hadde mer Joos van Varsenare *ende* een dochtre die ghetraudt hadde Phelips d'Ongnies heere van Kennoy sur Duele ⁽⁶⁶⁾ daer generacie of quam ⁽⁶⁷⁾

COMMENTAAR

Afbakening: Gailliards lijst richt zich vooral op Bruggelingen of leden van families die traditioneel met Brugge verbonden waren. De nrs. 71. Roeland de Baenst en 72. Anthonis de Baenst waren, zoals hij ook aangeeft, Gentenaars, maar zij behoorden tot de familie de

62 Geen jaartal vermeld.

63 Geen jaartal vermeld.

64 Familienaam niet ingevuld.

65 Familienaam niet ingevuld.

66 Quesnoy-sur-Deule, Noord-Frankrijk.

67 Zie nr. 10. *mer Colaerdt de Fevere* op f° 43^r. Jan de Baenst werd ook reeds hoger vermeld als eerste op f° 43^v (nr. 13).

Baenst die vooral met Brugge verbonden was. Dat hij uit het in 1557 in druk verschenen reisverslag van ridder Joos van Gistel – dat hij dus nog had kunnen lezen – niet diens naam of deze van zijn vier metgezellen die erin opgesomd worden,⁶⁸ in zijn lijst opnam, moet dus toegeschreven worden aan zijn beperking tot met Brugge verbonden personen. Maar zelfs dan lijkt zijn beperking toch weer niet zo strikt: voor nr. 28 Adriaan Vilain, heer van Sint Jansteen, Liedekerke, Sint-Amands en Baasrode en die zich daarmee in kasselrijen en landen in Oostelijk Vlaanderen situeert, lijkt een band met Brugge geheel te ontbreken.

Volledigheid: Gailliards lijst is voor Bruggelingen of andere Jeruzalemvaarders met banden met Brugge ook zeker niet volledig. Zo worden bijvoorbeeld niet vermeld, maar trokken wel ook op bedevaart naar Jeruzalem: Anselm II Adornes (geboren 1454), zesde kind van Anselm I, die in 1481 op Rhodos tot de Orde van Sint-Jan van Jeruzalem toetrad, en Pieter IV Adornes (geboren 1460), elfde kind van Anselm I, die na een kort huwelijk met de Gentse Catharina Utenhove (†1489) als weduwnaar minderbroeder-observant werd in 1491, en een schoonzoon van Anselm I, Wulfaert van Lichtervelde, gehuwd met Elizabeth Adornes (schoonzoon Joos de Baenst wordt wel vermeld (nr. 35)⁶⁹). Evenmin vermeldt hij zijn stadsgenoot Wouter Despars (†1515) die ridder van Jeruzalem was.⁷⁰ Bij vergelijking met nog andere publicaties over Vlaamse Jeruzalemvaarders blijken nog andere personen niet in Gailliards lijst voor te komen, zoals Lodewijk van Moerkerke, die in september 1428 van zijn reis terugkwam, of de Brugse volksprediker Adriaan de Mil (terug op 14 januari 1487). Van nr. 46 Jaspas de Harlay vermeldt Gailliard niet zijn mede-

68 Joos van Gistel, heer van Axel, Maelstede en Moere, erfachtig schout van Hulst en Hulsterambacht, Axel en Axel-Ambacht, voorschepen en hoogbaljuw van Gent, zijn neef Joris van Gistel, baljuw van Biervliet, Jan van Vaernewijck uit Gent, Joris Palinc uit Ieper en Jan van Quisthout, kapelaan van Joris van Gistel en parochiepriester van de Pauluspolder.

69 N. GEIRNAERT, 'De Brugse familie Adornes, bedevaarders naar Jeruzalem?' in: *Biekorf*, 107 (2007), p. 343-351, in het bijzonder p. 349-350.

70 F. BUYLAERT, 'Memory, Social Mobility and Historiography. Shaping noble identity in the Bruges chronicle of Nicholas Despars (†1597)', artikel te verschijnen in *Belgisch tijdschrift voor Geschiedenis* (2010).

broeder en reisgezel, de Brugse minderbroeder Anthuenis vanden Eeckhoutte, die samen in 1489 waren vertrokken.⁷¹

Tijdsaanduidingen: In de vermelde jaartallen of data is Gailliard niet altijd even duidelijk. Aanduidingen als *obit* (begraven) met overlijdensjaar of *staerf* (stierf) met overlijdensdatum, of wanneer hij expliciet het jaar vermeldt waarin de reis plaats had, zijn natuurlijk wel eenduidig. Maar vaak is het niet zo expliciet en staat bij een datum of jaartal niet waarop dit betrekking heeft, op de reis of op het overlijden van de persoon. Wanneer een volledige datum (dag, maand, jaar) vermeld is, ging het in de gevallen waar we die datum in andere bronnen terugvonden, steeds om een overlijdens- of begraafdatum. Bij uitbreiding geldt dit dan wellicht ook voor de andere dag-maand-jaar vermeldingen. Het is bekend dat Cornelis Gailliard overal in Vlaanderen grafschriften noteerde, zodat hij dus gemakkelijk een precieze datum kon vermelden. In deze grafschriften werd soms ook het ridderschap van het Heilig Graf vermeld of waren de specifieke heraldische symbolen die naar dit ridderschap verwijzen in het familiewapen geplaatst. Wanneer alleen een jaar vermeld is, blijft de betekenis onzeker.

Opvallend is dat bij niet minder dan dertien personen het zelfde jaartal 1522 vermeld wordt (zonder verdere verklaring). Het gaat hierbij zeker niet om een overlijdensjaar, want elf⁷² van deze personen vinden we op 28 maart 1523 terug als leden van een broederschap van Jeruzalembedevaarders die te Brugge gesticht was ergens tussen 1517 en 1522. Op die datum werd tussen de oppertoezichter

71 A. VIAENE, 'Vlaamse Jeruzalemvaarders in de Bourgondische eeuw', in: *Biekorf*, 65 (1964), p. 5-16; [DIVERSE AUTEURS], 'Jeruzalemvaarders uit Vlaanderen in de Bourgondische Tijd. Aanvullingen', in: *Biekorf*, 65 (1964), p. 119-122; A. VIAENE, 'Jeruzalemvaarders uit Vlaanderen in de Bourgondische tijd. Aanvullingen', in: *Biekorf*, 65 (1964), p. 336-337. Beide voorgaande artikelen werden opnieuw gepubliceerd, samen met andere bijdragen over reisroutes, strafbedevaarten, bedevaarten naar andere plaatsen zoals Santiago de Compostella enz., in A. VIAENE, *Vlaamse pelgrimstochten*, Brugge, 1982. Voor Lodewijk van Moerkerke, zie in dit laatstgenoemde werk p. 191 en 244, voor Adriaan de Mil: p. 197-198, voor Antheunis vanden Eeckhoutte: p. 198.

72 Twaalf op veertien indien we aannemen dat het jaartal 1552, vermeld bij nr. 51. broeder Robrecht Lippins, een schrijffout is voor 1522: die broeder Robrecht Lippins vinden we ook terug in de akte van 28 maart 1523.

van de broederschap en de patroon van de Jeruzalemstichting (Jan Adornes) een akkoord met de leden gemaakt betreffende het gebruik van de Jeruzalemkapel van de familie Adornes.⁷³ Dat er in een zelfde jaar 1522 een dozijn Bruggelingen naar het Heilig Land zouden getrokken zijn (of terugkeerden), lijkt toch wel wat veel.⁷⁴ Vermoedelijk gaat het om het jaar van een document waarin zij als leden van de broederschap vermeld stonden en dat Gailliard raadpleegde.⁷⁵ Maar dat document kan niet die akte van 28 maart 1523 zijn, omdat de 65. *Baltijn de Hamme* en 67. *Corijn Aernoudts* die Gailliard ook met '1522' noteerde, niet in die akte voorkomen.⁷⁶

Categorieën van Jeruzalemvaarders: Op 104 personen vermeldt Gailliards lijst 39 ridders, veertien geestelijken (waarvan één ook

- 73 BRUGGE, *Stadsarchief*, Fonds familiearchief Adornes en de Jeruzalemstichting te Brugge, nr. 1208: voor burgemeester, schepenen en raad van de stad Brugge verschenen *eerweerdich vadre in gode broeder Cornelis de Clerc, prior vanden cloostre ende convente vanden Chaertruesen staende buuten deser voorn(oemde) stede als hebbende de bewarenesse toezien ende 't last vander cappelle van Jheruzalem staende binnen deser voorn(oemde) stede van Brugghe ende dheer Jan Adornes jeghenvoordelic scepene der voorn(oemde) stede als erfachtich patroon vander voorn(oemde) capelle met datter toebehoort ter eender zyde, ende eerweerde en voorsienighe Adriaen de Donckere, Jan Prevoost ende Noel vander Weerde, pilgremms ende ghebroeders vande grooten voyaige van Jheruzalem ten helegghen lande, over hemlieden ende als ten saken naervolgheden souffisantelic gheautoriseert ende ghemachticht zijnde van eerweerde en voorsienighe vaders Jaspas de Harlay, Adriaen Blanckaert ende Gheleyn Platman, broeder Robrecht Lippins priesters ende religieusen, meester Niclaeus de Herco gheseit van Floreins docteur in medicinen, mer Guydo van Blaesvelt ruddere, Willem Kaigh ... [perkament weggerot], Pieter van Riemslede, Joos van Leke, Joos van Miloen ende Pieter de Hane ooc pilgremms ende ghebroeders vanden zelve grooten ende helegghen voyaige, over hemlieden ende alle andere pilgremms ende ghebroeders vanden zelve voyaige residerende binnen deser voorn(oemde) stede van Brugghe ...* Hoewel het jaar van de akte een halve eeuw voor de invoering (1575) van de 1-januari-jaarstijl dateert, is de datum van de akte, 28 maart 1523, blijkbaar toch reeds in 1-januari-stijl, want in de in Vlaanderen toen gebruikelijke paasstijl bestaat een datum 28 maart 1523 helemaal niet: immers, de jaren in Paasstijl rond die tijd zijn: van 20 april 1522 (Pasen) t./m. 4 april 1522, van 5 april 1523 (Pasen) t./m. 26 maart 1523 en 27 maart 1524 (Pasen) t./m. 16 april 1525 (de datum 28 maart 1523 is een zaterdag).
- 74 Merk op dat Adriaen de Donckere onder nr. 68, ook nog eens voorkomt onder nr. 33, met daar als jaartal 1514. Indien het om eenzelfde persoon zou gaan (en dus een dubbeltekening van C. Gailliard), dan staat allicht 1514 voor het jaar van zijn Jeruzalemreis.
- 75 Waar de concentratie van de jaartallen 1522 het hoogst is, noteert Gailliard ze in twee kolommen.
- 76 Waren zij (nog) niet tot de broederschap toegetreden of wel, maar al overleden in 1523?

ridder) en 51 personen zonder adellijke kwalificaties. Van de veertien geestelijken zijn er vier broeders die expliciet minderbroeders (franciscanen) genoemd worden en vijf broeders van andere of niet nader genoemde ordes. Dat de minderbroeders in de meerderheid zijn, heeft natuurlijk zijn evidente redenen (zie inleiding). Slechts één persoon wordt heer van een heerlijkheid genoemd zonder kwalificatie van ridder: nr. 31. *Jan Adournes priestre heere van Ronsele*. Het betreft de zoon van Anselm Adornes (nr. 24) die zijn vader (vanaf Pavia waar hij studeerde) vergezelde op zijn Jeruzalemvaart. Hij zou dus ook als edele kunnen meegeteld worden (40 in plaats van 39).

Categorie	Nrs.	Aantal
LEKEN EDELEN		
-- ridders ('mer')	1, 5, 7, 10, 12*, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26*, 27, 28, 29, 30*, 32, 35, 37, 39, 41, 43, 47, 64, 71, 72, 73, 74, 75, 82*, 84, 89, 93, 99, 100	39
LEKEN NIET EDELEN		
-- getitelden	3 (heer), 54 (mr dr)	2
-- niet-getitelden	2, 6, 9, 11, 20, 33, 34, 36, 38 (e), 40, 45, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 88, 90, 91 (e), 92, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 103, 104	49
GEESTELIJKEN		
- minderbroeders	8, 49 (pr), 50 (pr), 52 (pr)	4
- andere broeders	4 (-), 44 (Cotletten), 46 (St.-Clara), 51 (-, pr), 87* (overste Augustijnen)	5
- niet-broeders	15 (pr), 22 (pr), 42 (mr, pr), 31 (pr, hhh), 48 (past)	5

Legende: *: ridder, maar niet expliciet als 'mer' aangeduid, (-): broeder zonder vermelding van zijn orde; (dr): dokter; (e): echtgenote, (hhh): heer van een heerlijkheid, (mr): meester, (past): pastoor, (pr): priester

Kan uit deze kleine statistiek iets afgeleid worden? Er moet wel beklemtoond worden dat Gailliards lijst een aantal inherente beperkingen heeft: zoals al aangetoond werd, is Gailliards lijst bin-

nen zijn 'Brugse' selectie zeker niet exhaustief. Verder zal voor de Jeruzalemvaarders die (ver) voor zijn eigen tijd leefden, zijn lijst vooral bevolkt zijn door personen die 'sporen' nagelaten hebben (bijvoorbeeld op grafmonumenten) en dus tot het milieu der begoeden en/of edelen behoren. Er zijn geen aanwijzingen dat Gailliard uit oude archiefdocumenten geput heeft, tenzij voor dezen aangeduid met het jaartal 1522.

Onder de categorie 'ridders', zijn er vier op de 39 die niet met een aanspreektitel 'mer' vermeld worden, maar alleen als 'ruddre'. Heeft 'ruddre' dan wel betrekking op iets anders dan 'ridder van Jeruzalem'? In principe konden alleen edelen na hun Jeruzalemreis zich 'ridder van Jeruzalem' noemen, maar zoals hoger vermeld wordt, kon daar wel eens een financiële mouw aan gepast worden. Maar het aantal is klein en van één (C. Gailliard zelf) weten we dat hij eerder al 'wereldlijk' geridderd werd, dus houden we het op 39 edelen of 37,5 %. De andere categorieën: 'geestelijken' en 'niet-edelen' vertegenwoordigen dan respectievelijk 13,5 % en 49 %.

Onder de veertien personen die met het jaartal 1522 aangeduid worden en vermoedelijk wel uit een archiefdocument komen (Brugse Jeruzalembroederschap?) vinden we één ridder ('mer'), drie geestelijken en tien niet-edelen of 7,1 %, 21% en 71%.⁷⁷ Dit toont dus al een flinke mindervertegenwoordiging van edelen in het geheel dan wat de lijst van Gailliard op het eerste gezicht laat uitschijnen. Een gelijkaardige vaststelling kan gedaan worden op basis van een reeks van vijf schilderijen die de Nederlandse schilder Jan van Scorel (1495-1562, een oudere tijdgenoot van Cornelis Gailliard en zelf ook Jeruzalemvaarder in 1520) in de 16de eeuw maakte met groepsportretten van leden van de Jeruzalembroedersschappen van Utrecht en Haarlem, waarop voor elke geportretteerde een eigentijdse persoonsbeschrijving werd aangebracht. Hier vinden we voor de volgende groepsportretten: Utrecht 1525 (naar rechts kijkende personen): twaalf personen, één ridder (Jan van

77 In het Brugse archiefstuk uit 1523 met de namen van de leden van het Jeruzalembroederschap is onder de veertien personen de verhouding quasi identiek: 1, 4 en 9.

Huchtenbroeck), vijf geestelijken, zes niet-edelen; Utrecht 1525 (naar links kijkende personen): twaalf personen: allen niet-edelen, niet-geestelijken; Utrecht 1535: negen personen: twee geestelijken, zeven niet-edelen; Utrecht 1541: vijf personen: één geestelijke, vier niet-edelen; Haarlem 1528: twaalf personen, één ridder (Joost van Brederode), twee geestelijken, negen niet-edelen.⁷⁸ Op een totaal van 50 personen dus: twee edelen, tien geestelijken en 38 niet-edelen, of 4%, 20% en 76%, een erg gelijkende verhouding.

Het lijkt er dus op dat het aantal edelen flink oververtegenwoordigd is in Gailliards lijst en dat dit een gevolg is van de bronnen die hij raadpleegde (voornamelijk grafmonumenten). Misschien was de verhouding edelen/niet-edelen onder Jeruzalemvaarders gewoon dezelfde als deze van edelen/kapitaalkrachtiger-niet-edelen in de hele samenleving?

Het ridderschap van Jeruzalem, springplank tot een nieuw adellijk geslacht?: Zoals hoger aangehaald werd, was het heiliggraf-ridderschap voorbehouden aan wie al van adel was, maar ook dat geld wel eens kon doen afwijken van dit principe. Gebruikten Jeruzalemvaarders van niet-adellijke afkomst hun gekochte ridderschap als een opstap naar een adellijk statuut voor hun nageslacht? Zijn er dergelijke gevallen te vinden in de lijst Gailliard? Een voor de hand liggende casus is Cornelis Gailliard zelf: hij was al door keizer Karel V geridderd en was ook ridder van het Heilig Graf. Maar in de genealogie van zijn nageslacht⁷⁹ wijst helemaal niets erop dat zijn nakomelingen zich een adellijke levensstijl hadden aangemeten. Alle klassieke kenmerken zoals landelijk grootgrondbezit, heerlijke macht, adellijke aanspreekvormen of familieverbintenissen met andere adellijke families ontbreken

78 L.M. HELMUS e.a., *Catalogue of Paintings 1450-1600*, Utrecht, 2007 (raadpleegbaar op www.centraalmuseum.nl). Voor Haarlem (Frans Hals Museum): ARENT WILLEMSZ, 'Bedevaart naar Jerusalem in 1525', C.J. GONNET (ed.), in: *Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem*, 11 (1884), p. 217-228 (raadpleegbaar op http://www.dbnl.org/tekst/willo67bedeo1_01/).

79 Zoals gegeven in J.-J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, Brugge, 1857-1864, Dl. 5, p. 392-461 (p. 448-461 voor de afstamming van Cornelis).

totaal. Een 19de-eeuwse nakomeling, J.-J. Gailliard (boekbinder en drukker, zoon van Bernard, boekbinder) stelde een omvangrijk genealogisch compilatiewerk samen, het gekende *Bruges et le Franc*, met daarin de genealogieën van de voornaamste families uit Brugge en het Brugse Vrije (adellijke en patriciërsfamilies). Wanneer we uit C. Gailliards lijst de familienamen van de groep der niet-edelen verzamelen, dan bekomen we 45 verschillende familienamen.⁸⁰ Bevinden er zich onder deze 45 ook familienaamen waarvan voor het nageslacht een adellijk status gekend is? Bij een vergelijking is de doorsnede van die 45 familienamen met de 185 in *Bruges et le Franc* behandelde geslachten zeer klein: slechts vier, namelijk van (den) Heede (nr. 9), Laureins (nr. 34), de/van Hamme (nr. 65) en van Scho(o/e)re (nr. 92).⁸¹ In geen enkele genealogie, evenwel, is de Jeruzalemvaarder uit C. Gailliards lijst de grondlegger van een nieuw adellijk geslacht (meestal komt hij er gewoon niet in voor...)⁸² Het ziet er dus niet naar uit dat een Jeruzalemvaart, zelfs door kapitaalkrachtigen, als opstap gebruikt werd voor het verkrijgen van een adellijk statuut.⁸³

80 2 + 49 - 3 - 3: de nrs. 38, 103 en 104 betreffen respectievelijk een echtgenote zonder vermelding van familienaam en twee mannen waarvan alleen een voornaam vermeld wordt; drie familienamen komen tweemaal voor: 'Pendels' (nrs. 81 en 91), 'de Donckere' (nrs. 33 en 68) en 'van Leke' (nrs. 60 en 70).

81 Genealogieën in, respectievelijk, Suppl. p. 5-20, Dl. 1, p. 360-367, Dl. 3, p. 416-423, Dl. 4, p. 148-156 en Dl. 2, p. 106-120.

82 Van (den) Heede: in het amalgaam over deze familienaam leest men losse vermeldingen van 'van (den) Heedes' voor 1600 te Gent, vanaf 1550 te Sluis en Brugge, losse vermeldingen uit de schepenbank van Brugge en een genealogie te Brugge na 1500. Een 9. *Jan van Heede starf 1452* als grondlegger van een nieuw adellijk geslacht is nergens te bespeuren. Wat 'Laureins' betreft: hiervan zijn er twee geslachten: het eerste afstammend van de gekende Jeronimus Lauwerein (†1509) die het van bastaardzoon van de financiekerk Bavo Lauwerein bracht tot tesorier-generaal van aartshertog Philips de Schone en Watervliet herstichtte. De adellijke status van zijn nageslacht is geheel aan hem te danken en zeker niet aan nr. 34. *Jan Laureins fs Bauduyn 1505*, die overigens nergens te bespeuren is in de genealogie. Een andere familie Lauwereyns de Diepenhede, eveneens van adel, is te situeren in Sint-Winoksbergen en duikt pas in Brugge op rond 1750. Wat 'de/van Hamme' betreft: de genealogie vertrekt na 1500 vanuit Antwerpen over Dendermonde en Gent om pas rond 1750 in Brugge op te duiken. Een 65. *Baltijn de Hamme 1522* uit Brugge of het Brugse is hier dus niet te vinden. Wat 'van Scho(o/e)re' betreft: In de 15de eeuw situeert de familie zich in het Veurnse en na 1500 in het Diksmuidse (Woumen) en het Brugse Vrije. Een Diederik van Schoore valt niet te bespeuren.

83 F. BUYLAERT, *Eeuwen van ambitie. Edelen, steden en sociale mobiliteit in laatmiddeleeuws Vlaanderen*, Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, U.Gent, 2008, p. 33 haalt een voorbeeld aan van de rijke leperse lakenkoopman Pieter Lansaem die in

Identificatie van de personen: Gezien het zeer hoge aantal niet-edenen, niet-geestelijken (62,5 %) over wie nauwelijks meer dan een voornaam en familienaam (en soms zelfs dat laatste niet: nrs. 103 en 104) vermeld wordt, is dit geen sinecure. Voor een positieve identificatie is toch minstens één extra aanknopingspunt nodig dat de persoon kan onderscheiden van de homoniemen in zijn tijdsperiode. Zelfs voor de expliciet als minderbroeder vermelde personen blijkt dat bijvoorbeeld geen enkele kan teruggevonden worden in het necrologium van het Brugse minderbroedersklooster.⁸⁴

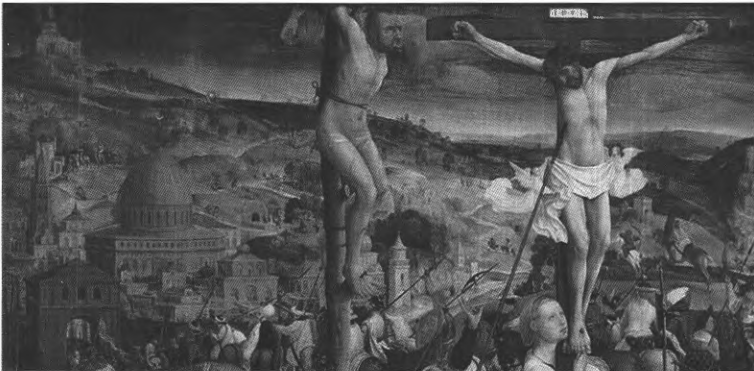
Onder het nr. 82 *Cornelis Gheilliaerdt dede zijn voiaege 1547 rudder* vernoemt Cornelis Gailliard natuurlijk zichzelf. De nrs. 90-91 *Petronelle vander Mandre twijf van Fransois Pendle dede haer voyage met haer man 1540 ende zou staerf vander aesbeheeden 1557 op den 15e novembre* hebben betrekking op een oom en tante langs moederskant van Cornelis Gailliard (hij was zoon van Maarten Gailliard en Anna Pendels, zuster van Frans Pendels).⁸⁵ De bewering van bⁿ Béthune⁸⁶ dat Cornelis Gailliard met zijn oom en tante naar Jeruzalem trok, is dus onjuist: Cornelis ondernam zijn reis pas in 1547, zijn oom en tante in 1540. Frans Pendels overleed volgens zijn grafschrift op 10 mei 1552, zij op 11 november 1557. 1552 is wel hetzelfde overlijdensjaar zoals vermeld wordt bij nr. 81 *Fransois Pendele staerf 1552 ende dede zijn voiage 1547*. Gaat het om dezelfde Frans Pendels die tweemaal, in 1540 en 1547, naar het Heilig Land reisde, of gaat een om een andere Frans Pendels, bijvoorbeeld een gelijknamige zoon? Dat deze Frans Pendels en Cornelis Gailliard

de leperse schepenlijst van 1467 *rudder van Hierusalem* genoemd wordt, en zijn zoon die in de vroege 16de eeuw uitdrukkelijk vermeld wordt als *edelen ende weerden Joos filius mer Pieters Lansame*. Is dit de spreekwoordelijke uitzondering?

- 84 BRUGGE, *Stadsarchief*, nr. 468 uit de 16de-17de eeuw. Ook uitgegeven in: A. HEYSSE, O.F.M., 'Necrologium conventuum brugensium fratrum minorum (1247-1807)', in: *Analecta franciscana: sive chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia*, Quaracchi-Firenze, 1946, Dl. 8, p. 3-80.
- 85 J.-J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, Dl. 5, p. 446-447 in IDEM, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre occidentale avec des données historiques et généalogiques. Arrondissement de Bruges*. T 1, 1e p. Bruges. Eglises St.-Donat, St.-Walburge, 2e p., Bruges. Eglise de Notre Dame, Brugge, 1861-1867, O.-L.-Vrouw, p. 377.
- 86 [J.] Bⁿ BÉTHUNE, *Epitaphes et monuments des églises de la Flandre au XVIme siècle d'après les manuscrits de Corneille Gailliard et d'autres auteurs*, Brugge, [1897]-1900, p. iv, noot 1.

onmiddellijk na elkaar vermeld worden, kan een indicatie zijn dat beiden samen reisden.

Nog één andere persoon willen we als afsluiter vermelden: nr. 62 Jan Provoost. Er zijn vele aanwijzingen dat dit de Brugse schilder met die naam betreft. Hij maakte een schilderij van de Kruisiging, waarvan links in de achtergrond Jeruzalem is afgebeeld met de Rotskoepelmoskee (zie afbeelding hieronder van dit detail). Deze zeer realistische afbeelding maakt het zeer waarschijnlijk dat de schilder zelf ter plaatse is geweest. In 1522 (Gailliards lijst) en 1523 (archiefstuk) was hij lid van de Brugse broederschap van Jeruzalemvaarders en in 1527 regent van dit gezelschap. Het overlijdensregister van het Brugse beeldenmakersambacht vermeldt hem als schilder en 'ridder', wat dan wellicht verwijst naar zijn ridderschap in de Orde van het Heilig Graf ('ridder van Jeruzalem').⁸⁷ Over de edelen en anderen die alsnog zullen kunnen geïdentificeerd worden, hopen we misschien in een latere bijdrage te kunnen berichten.

Detail van *De Kruisiging* door Jan Provoost (men herkent opnieuw de Rotskoepelmoskee) (BRUGGE, *Groeningemuseum*).

87 R. SPRONK, 'Jan Provoost', in: M.P.J. MARTENS (red.), *Brugge en de Renaissance. Van Memling tot Pourbus. Catalogus*, Brugge, 1998, p. 94-97, en IDEM, 'Jan Provoost. - De Kruisiging', in: M.P.J. MARTENS (red.), *Brugge en de Renaissance. Van Memling tot Pourbus. Notities*, Brugge, 1998, p. 31-32.

BESLUIT

Gailliard lijst richt zich vooral op Bruggelingen of met Brugge verbonden personen, hoewel zij niet noodzakelijk strikt daartoe beperkt is. Binnen het kader van zijn 'selectie' is zijn lijst zeker niet volledig. Zijn lijst geeft ook geen weerspiegeling van de precieze verhoudingen tussen edelen en niet-edelen of geestelijken binnen de groep van Jeruzalemvaarders in de late middeleeuwen en de renaissance. Eigentijdse documenten (archiefstukken of schilderijen met eigentijdse persoonsidentificaties) lenen zich daartoe veel beter. Het ridderschap van het Heilig Graf schijnt niet of hoogstens zeer uitzonderlijk een opstap geweest te zijn tot een nieuw adellijk geslacht. De waarde van Gailliards lijst ligt dus puur in het gegeven dat iemand Jeruzalemvaarder is geweest. Het aantal gekende Jeruzalemvaarders voor Vlaanderen (zij het vooral voor het Brugse) is hiermee wel sterk toegenomen. Tot nu toe telde de meest recente lijst van gekende Vlaamse Jeruzalemvaarders er 46, na correctie 41, uit de periode begin 15de eeuw tot 1663.⁸⁸ De overlap met Gailliards lijst bedraagt slechts 22 personen.⁸⁹ Met 82 nieuwe namen betekent dit precies een verdriedubbeling.

88 W. SCHNEIDER, *Peregrinatio Hierosolymitana. Studien zum spätmittelalterlichen Jerusalembrauch und zu den aus der Heiliglandfahrt hervorgegangenen nordwesteuropäischen Jerusalembruderschaften*, Münster, 1982, p. 250-252, waarbij ook de publicaties van Antoon Viaene (zie hoger) werden gebruikt. In de lijst werd *Niclaeus de Herco gheseit van Floreins* abusievelijk voor twee personen aangezien. De lijst vermeldt ook de broers Pieter en Jacob Adornes tweemaal: eenmaal in 1428, dan nog eens als *vor 1465*, maar zij dienen geschrapt te worden, gezien zij zo goed als zeker nooit een reis naar het Heilig Land ondernomen hebben (zie N. GEIRNAERT, "De Brugse familie Adornes").

89 Uit de lijst van W. SCHNEIDER, *Peregrinatio*, de nummers 6, 7, 10 t./m. 12, 15, 19, 22 t./m. 29 (=30), 31 t./m. 36 en 38.